

راز فروپاشی در هنگ‌ها و تمدن‌ها

نویسنده: اسماعیل شفیعی سروستانی

سرشناسه: شفيعی سروسٲانی، اسماعیل، ۱۳۳۷ -
عنوان و نام پديدآور: راز فروپاشی فرهنگ‌ها و تمدن‌ها/ اسماعیل
شفيعی سروسٲانی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات هلال، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهري: ۲۰۰ ص.

شابک: ۷۰۰۰۰ ريال: ۵-۸۸-۶۹۳۸-۹۶۴-۹۷۸

وضعيت فهرست‌نویسی: فيپا

يادداشت: کتابنامه: ص. ۱۹۷.

موضوع: فرهنگ -- جنبه‌های قرآنی

موضوع: تمدن -- جنبه‌های قرآنی

موضوع: فرهنگ

موضوع: تمدن

رده‌بندي كنكر: ۱۳۹۴ ش ۷/ف ۱۰۴/ BP

رده‌بندي ديگري: ۲۹۷/۸۸

شماره کتبشناسي ملي: ۴۱۱۸۴۱۰

راز فروپاشی فرهنگ‌ها و تمدن‌ها

نویسنده: اسماعیل شفيعی سروسٲانی

ناشر: هلال

شابک: ۵-۸۸-۶۹۳۸-۹۶۴-۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰۰

نوبت چاپ: اول

سال و محل نشر: ۱۳۹۴، تهران

قيمت: ۷۰۰۰۰ ريال

نشانی ناشر: تهران - صندوق پستی ۱۴۱۵۵-۸۳۴۷

تلفن: ۸۸۹۴۱۲۳۵-۸۸۹۴۱۳۳۷-۸۸۹۴۱۴۰۲

فروشگاه اینترنتی: www.yaranshop.ir

سخن نامر

کشف فلسفه غبار و فروز فرهنگ‌ها و تمدن‌ها و آمد و شد اقوام را «فلاسفه تاریخ» در تکلیف خمش نشناختند و حکمای الهی، با مراجعه به منابع وحیانی و سنت‌های آسمانی برای تاریخ، سر در پی کشف راز هستی و حکمت معنوی آمد و شد فرهنگ‌ها و تمدن‌ها گذاردند.

این همه جدّ و جهد برای آن بود تا دریافته شود انسان امروز و حوزه فرهنگی و تمدنی معاصر، در چه نقطه‌ای از تاریخ، استقرار یافته و چه سرانجامی خواهد یافت و اینکه چگونه می‌شود از فروتابستن و سقوط آن، ممانعت به عمل آورد تا برای همیشه بر بلندای تاریخ بماند.

جای تأسف است که بشر، در گیر و دار جهان مدرن، هم‌اکنون به جای تفکر درباره هستی و پرسش متفکرانه را از دست داده و در سطحی رین لایه حیات، سیر و سفر درازی را تا منتهاالیه خور و خواب و خشم و شهوت تجربه می‌کند؛ در غفلتی تمام از این معنا که شیخ اجل، سعدی شیرازی، فرموده است:

خور و خواب و خشم و شهوت شغب است و جهل و ظلمت

حيوان خبر ندارد ز جهان آدمیت

اثر حاضر، کتابی دیگر از مجموعه آثار «مطالعات فرهنگی» است که به قلم استاد اسماعیل شفیع سرستانی در سه فصل نگارش یافته.

ادبیات روان و امروزی نویسنده، به خوانندگان جوان فرصت می دهد تا با بحث خاص فرهنگی، به سهولت در خانه دل و جانشان مستقر شود. امید که این اثر، در کنار سایر آثار فرهنگی و قلمی این نویسنده، نوش جان مردار و زنانی شود که در غوغای جهان مدرن امروز، گه گاه، سر در جیب تفکر فرو می برند و مبد کشف دقایق معنوی را در دل می پرورند. ان شاء الله

ناشر

فهرست مطالب

مقدمه: فلاسفه تاریخ در پی حکمت تاریخ..... ۹

فصل اول

سنت‌های جاری در تاریخ..... ۱۷

راز فروپاشی..... ۷۹

فایده تاریخ نزد مورخان سنتی..... ۹۷

تاریخ و تذکر..... ۱۰۰

تکرار تاریخ..... ۱۰۲

فصل دوم

سنت‌های ثابت و تبدیل‌ناپذیر خداوندی..... ۱۰۹

فراز و فرود دولت‌ها و تمدن‌ها..... ۱۳۷

هر دولتی و تمدنی اجل معینی دارد..... ۱۴۳

هر دولتی و تمدنی امامی دارد..... ۱۴۸

پرستش، ذاتی وجود آدمی است..... ۱۵۳

۱۶۱..... بدل‌سازی شیطان

۱۶۷..... ایمان تاریخ گذشته

فصل سوم

۱۷۵..... عوامل هلاکت اقوام از منظر قرآن

۱۹۷..... فهرست منابع

www.ketab.ir

مقدمه

فلاسفۀ تاریخ - در پی حکمت تاریخ

تجربۀ آمد و شد فرهنگها، تمدنها و گذار انسان از فراز و فرود تاریخ، برخی فلاسفه را که امروزه به عنوان «فلاسفۀ تاریخ» شناخته می‌شوند، بر آن داشته است تا با مطالعه و سنجش این آمد و شدها و مبتنی بر جهان‌بینی و دریافت کلی‌ای که درباره عالم و آدم داشتند و با مجاهدت، امکان دستیابی به فرمول و قانونمندی‌ای را فراهم آوردند تا امکان تفسیر این عروج و افول تجربه شده در هزاره‌های پیشین انوار تمدنها را بیابند. برخی چون مارکس که از هگل تبعیت می‌کردند، قائل به این بودند که تاریخ را می‌توان به گونه‌ای که مارکس جامعه و تاریخ را در گرو اقتصاد و تحول ابزارهای تولید می‌داند، عروج و افول را بسته این ابزار معرفی کرد. این فلاسفه برخی انسان‌ها را چون خیل و گروه ماهیان در تونل و کانالی از آب شناسایی کردند که بی‌هیچ اراده و اختیار، در مسیری که هیچ اشرافی بر ابتدا و انتها و فراز و نشیب‌هایش ندارند، در سیر و سفر هستند. این دو گروه در واقع، انسان را

بسته جبر و مسلوب اختیار خواندند. به هر روی، انگیزه کشف قوانین و سنتی مخصوص برای تفسیر حرکت جوامع و تاریخ و آمد و شد آنها، هر یک از فلاسفه تاریخ را به سویی رهنمون ساخت.

در میان علمای مسلمان، عبدالرحمن ابن خلدون اندلسی و در میان علما و حکمای غربی، منتسکیو فرانسوی - دانشمند قرن هجدهم میلادی - در رمر، اولین اشخاصی بودند که سر در پی کشف سنن حاکم بر جماعات انسانی گذاشتند.

قرن‌ها پس از این دو و سایر مردانی که در کسوت فلاسفه تاریخ به کنکاش در این باره مشغول آمدند، «قرآن کریم» از سنت‌ها و قوانین سخن به میان آورد که همه عروج و افول و اعتلا و انحطاط امت‌ها و جوامع را نمایان می‌ساخت. سرنوشتی که جوامع انسانی به تبع آن، سنن ثابت و لایتغیر آن را تجربه خواهند کرد. همه آنچه که کراهت یا خشنودی انسان‌ها تغییری در آنها ایجاد نمی‌کند.

قرآن کریم و پس از آن، حضرات معصومین (علیهم‌السلام) در عین اینکه برای جامعه، حیات، مرگ و اجل معین و شخصیت و سرنوشت قائل شدند، با مختار شناختن انسان، همه بندهای موجبیت و اجبار را از پای انسان‌ها گسستند تا هر انسانی دریابد در برابر آنچه که می‌کند، مسئول است و در جهت معلوم نه تنها نتایج همه آنچه را کرده است، تجربه می‌کند؛ بلکه آخر الامر نیز درباره‌اش مورد بازخواست قرار خواهد گرفت؛ چنان که «قرآن کریم» به صراحت بیان فرمود:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ»^۱

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به خودتان بهر داذید هر گاه شما هدایت

یافتید، آن کس که گمراه شده است، به شما زیانی نمی‌رساند.»

به استناد قول مرحوم شهید مطهری در کتاب «جامعه و تاریخ»، در کتاب‌هایی که دربارهٔ فلسفهٔ تاریخ نگاشته شده‌اند، آمده است، آنگاه که از عواصم محرک و تطوّر جوامع و تاریخ، سخن به میان می‌آید، به چند نظرگاه دلم اشاره می‌شود.

۱. نظریهٔ نژاد: مطابق این نظریه، عامل اصلی محرک و پیش برنده و تطوّر جوامع، برخی نژادها هستند. در این دیدگاه، برخی نژادها در خود استعداد تمدن‌آفرینی دارند و برخی فاقد این استعدادند. اشخاصی چون کنت گوبینو فرانسوی، با طرز اندری از این دیدگاه، نژاد شمالی را بر نژاد جنوبی برتری بخشیده و آنها را مستعد علم و صنعت و اخلاق و هنر معرفی کردند؛

۲. نظریهٔ جغرافیایی: گروهی دیگر عامل رونق و سازندهٔ تمدن و موجد فرهنگ و تولید را «محیط طبیعی» فرض کردند. تسکو، مؤلف کتاب «روح القوانين» را معرف و مؤید این نظریه می‌شناسند. این طرگاه، این اقلیم‌ها و مناطق خاصند که موجد نوآفرینی و پیشرفتند؛

۳. نظریهٔ قهرمانان: طبق این نظریه، تاریخ و فرهنگ و تمدن بزرگ را نوابغ به وجود می‌آورند، مردانی استثنایی که با خلاقیت و ابتکار خود،

بقیه را تابع خود ساخته و موجد اندیشه و ترقی و تولید می‌شوند. کارلایل، فیلسوف انگلیسی و صاحب کتاب معروف «قهرمانان» را مروج این نظریه می‌شناسند؛

۴. نظریه اقتصادی: پیروان این نظریه، اقتصاد را محرک تاریخ، تغییر و تحول معرفی می‌کنند، کارل ماکس و سایر مارکسیست‌ها از این نظریه دفاع می‌کنند. آنها همه شئون اجتماعی، مذهبی، سیاسی و نظامی را جلوه‌گاه سیوه تولید و روابط تولیدی جوامع می‌شناسند؛

۵. نظریه الهی: طبق این نظریه آنچه در زمین پدید می‌آید، امری آسمانی است که طبق حکمت بالغه به زمین فرود آمده است. از این نظرگاه، تحولات و تطورات تاریخ، جاه‌طلبانه نیست حکیمانه بالغه الهی است. آنچه تاریخ را جلو می‌برد و دگرگون می‌سازد، اراده خداوند است. تاریخ پهنه بازی اراده مقدس الهی است. بوسونه مروج اسقف معروف و مرتبی لویی پانزدهم طرفدار این نظریه است.

شهید مطهری با نقد هر نظرگاه، به اختصار دلایل خود را در رد هر پنج دیدگاه بیان می‌کند. اما بی‌آنکه نظر دیگری را تأیید کند، دفتر گفت‌وگو از جامعه و تاریخ را می‌بندد. لیکن، پیش از طرح این پنج نظریه، با تکیه بر آیات قرآنی، به چهار عامل مؤثر در اعتلا و انحطاط فرهنگ اشاره می‌کند. وی از عدالت و بی‌عدالتی، اتحاد و تفرق، اجرا یا ترک امر به معروف و نهی از منکر، فسق و فجور و فساد اخلاقی، به عنوان معیارها و عواملی یاد می‌کند که در خود و با خود، اعتلا یا انحطاط جامعه و تاریخ را جای داده‌اند. آنچه که در پی این مقدمه می‌آید و عنوان «حکمت تولد و مرگ فرهنگ‌ها

و تمدن‌ها» را سرلوحه خود دارد، مقاله‌ای است که در تابستان ۱۳۸۳ ه.ش. نگاشته و به طور مختصر در یکی از نشریات کشوری منتشر شد. از آن پس مجال بازبینی و تکمیل آن فراهم نیامد تا در آخرین روزهای پاییز ۱۳۹۴ ه.ش. که بی‌هیچ تمهیدی، دیگر بار فراروی من قرار گرفت. تعلل بیش از این را جایز ندانستم و با نگارش آخرین بخش بر زمین مانده، آن را مهیای انتشار دوباره و شکل حاضر کردم.

سمة تلاشم در این مختصر، مصروف بیان و تبیین مجموعه‌ای از سنن و قواعد ثابت و متغیر در پهنه هستی شده است که در خود و با خود، استعداد اعجاز یا احصای فرهنگ‌ها و تمدن‌ها را نهفته دارند. همه قوانینی که به ودیعت نهاد شده تا آنچه انسان متذکر آنها شود، مجال و استحقاق بر کشیده شدن یا سقوط و ابرار یا بیابد.

آنچه که این اثر را از سایر آثار مشابه جدا می‌سازد قلم و زبان تمثیلی و شاعرانه آن است که امید می‌رود این سبک نگارش، به دور از غوامض کتب فلسفی یا اجتماعی، امکان درک معانی مرتبط با این موضوع را برای عموم جوانان این سرزمین فراهم آورد.

ان شاء الله

ی.ه. ۱۳۹۴

اسماعیل شفیعی سروسستانی